

TUUSULAN KUNNAN VAMMAISTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA 2025

11/2024

Sisällys

1. Vammaisten ihmisten oikeuksia ja yhdenvertaisuutta koskevat velvoitteet	1
1.1 Kansainvälinen sääntely	1
1.2 Kansallinen sääntely ja kansalliset ohjelmat	2
2.3 Vammaisneuvostot	3
2. Vammaisuuden, esteettömyyden ja saavutettavuuden määritelmät	4
3. Vammaisten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen	6
3.1 Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden käsitteet	6
3.2 Hyvinvointialueudistus	8
4. Vammaisten hyvinvointi ja osallisuus	9
4.1 Vammaisten sosiaalipalvelujen ja -etuuksien asiakasmäärät Tuusulassa	9
4.2 Hyvinvoinnin ja osallisuuden tila	10
4.3 Yhteiskunnallinen osallistuminen	13
4.4 Työllisyys	14
4.5 Vaikuttamismahdollisuudet Tuusulassa	15
4. Vammaisten hyvinvointisuunnitelman valmistelu	17
5. Toimenpiteet vammaisten kuntalaisten oikeuksien ja osallisuuden edistämiseksi	18
Tuusulan kunnan toimenpiteet vuonna 2025	25
Yhteiset palvelut	31
6. Seuranta ja arviointi	33
7. Lähteet sekä lisätietoa ja ohjeita liittyen vammaisuuteen, toimintakykyyn ja yhdenvertaisuuteen	34
Yhdenvertaisuuslaki	36
Yhdenvertaisuuslaki	36
Finlex: ajantasainen lainsäädäntö	36
Oikeusministeriön tietopaketti yhdenvertaisuuslaista	36

1. Vammaisten ihmisten oikeuksia ja yhdenvertaisuutta koskevat velvoitteet

"Vammaisista ihmisistä ja heidän asioistaan on tiedotettava tehokkaasti.

Oikean tiedon jakaminen vammaisista ja heidän elämästään poistaa

vääriä ennakkoluuloja ja pelkoja vammaisia kohtaan. Yhteisen

toimintaympäristömme tulee olla sellainen, että jokainen voi

osallistua toimintaan tasa-arvoisesti kaikilla elämän osa-alueilla.

Tällaista ympäristöä kutsutaan saavutettavaksi. Saavutettavuus syntyy,

kun poistamme ympäristöstämme mahdollisimman monet liikkumisen,

näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen esteet."

(YK:n yleissopimus 2006, art 9)

1.1 Kansainvälinen sääntely

Yhdistyneet kansakunnat (YK) hyväksyi yleiskokouksessaan joulukuussa 2006 vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen, joka tuli voimaan keväällä 2008. Se on ensimmäinen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Suomi ratifioi sopimuksen toukokuussa 2016 ja se tuli kansallisesti voimaan lakina kesäkuussa 2016.

Yleissopimuksen vammaiskäsitys lähtee ajatuksesta, että vammaisuus on kehittyvä käsite. Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuksessa korostetaan itsemääräämisoikeutta, johon kuuluu vapaus tehdä valintoja. Vammaisuutta ei siis nähdä niinkään yksilön ominaisuutena tai diagnoosin kautta vaan suhteessa ympäristöön.

Sopimus käsittelee yksityiskohtaisesti vammaisten ihmisoikeuksia osana kansainvälistä ihmisoikeuslakia ja osoittaa hallituksille toimintatapoja. Sopimuksessa korostetaan, että vammaisilla ihmisillä on samat ihmisoikeudet ja perusvapaudet kuin muilla ihmisillä. Merkittävää sopimuksessa on juuri hallitusten lainmukainen vastuu vammaisten ihmisoikeuksien suojelussa. Syrjintäkiellon lisäksi keskeinen edellytys sopimuksen tavoitteiden toteutumiseksi on yleinen asennemuutos. Jäsenvaltiona Suomi on sitoutunut edistämään stereotyyppien ja ennakkoluulojen poistamista sekä lisäämään tietoisuutta eri vammoista ja vammaisten henkilöiden positiivisesta vaikutuksesta yhteiskunnan monimuotoisuuteen. Vammaiset ihmiset ovat erityisen suuressa syrjäytymisvaarassa, koska heidän tarpeisiinsa ei vastata yhteiskunnassa asianmukaisesti.

Myös Euroopan unionin vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevalla strategialla 2021–2030 pyritään varmistamaan, että kaikilla vammaisilla henkilöillä olisi Euroopassa sukupuoleen, etniiseen taustaan tai alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta oikeus käyttää ihmisoikeuksiaan ja olla joutumatta syrjityksi, yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua yhteiskunta- ja talouselämään, mahdollisuus päättää asumiseensa liittyvistä asioista ja liikkua vapaasti EU:ssa tukitarpeistaan riippumatta. Strategiassa huomioidaan vammaisuuden moninaisuus ja puututaan vammaisuuden riskeihin haavoittuvissa ryhmissä, kuten naisten, lasten, ikääntyneiden, pakolaisten ja sosioekonomisista vaikeuksista kärsivien keskuudessa.

Yhteiskunta on velvollinen huolehtimaan vammaisista henkilöistä niin, että vammaisuuden vaikutukset ovat mahdollisimman vähäiset. Vaikutusten arvioimisessa vammaisjärjestöjen ja vammaisten henkilöiden asiantuntemus on ensiarvoisen tärkeää. Esteettömyys on YK:n vammais-sopimuksen läpileikkaava periaate. Tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palveluiden suunnittelussa on pyrittävä siihen, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.

1.2 Kansallinen sääntely ja kansalliset ohjelmat

Vammaisten henkilöiden syrjimättömyys on kirjattu myös Suomen perustuslakiin ja kuntalakiin. Kuntalaissa edellytetään palvelujen ja muiden toimenpiteiden yhdenvertaista saatavuutta sekä asukkaiden ja palvelujen käyttäjien mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Kuntalain perusteella kunnan on edistettävä asukkaidensa hyvinvointia ja kestävää kehitystä. Kunnan vastuulla on luoda edellytykset asukkaiden itsehallinnon sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiselle kunnan toiminnassa. Vammaan liittyvä syrjintä on kielletty Suomen yhdenvertaisuuslaissa. Hallintolaissa puolestaan säädetään, että viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden.

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015 julkistettiin elokuussa 2010. Ohjelman päätavoitteena oli, että koko yhteiskunta sitoutuu vammaisten henkilöiden oikeuksien ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Ohjelmaan kirjattujen tavoitteiden taustalla oli YK:n vammais-sopimuksen lisäksi Valtioneuvoston vuoden 2006 selonteko Suomen vammaispolitikasta. VAMPO-ohjelmaan kirjattujen toimenpiteiden avulla pyrittiin turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen yhteiskunnallinen asema ja linjattiin kehityskulut, joilla tavoiteltiin kestävä ja vastuullista vammaispolitiikkaa. Seuraava kansallinen toimintaohjelma julkaistiin vuosille 2018–2019 ja toinen vuosille 2020–2023. Valtakunnallinen vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE laatii kullekin hallituskaudelle YK:n vammais-sopimuksen kansallisen toimintaohjelman. Kuluva hallituskauden toimintaohjelma on valmistumassa syksyllä 2024.

Yhdenvertaisuuslaissa on kielletty syrjintä vammaisuuden perusteella. Laissa on myös säännös kohtuullisista mukautuksista vammaisille henkilöille. Kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan mukautuksia, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisten kanssa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoritua työtehtävistä ja edetä työuralla. Vammaisuuden perusteella on mahdollista ottaa yh-

teyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun tai tehdä kantelukirjelmä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo-lautakunnalle, jos vammainen henkilö on kokenut syrjintää tai häirintää vamman perus-teella. Kohtuullisten mukautusten epääminen on eräs vammaisiin kohdistuva syrjinnän muoto. Tästä on säädetty myös YK:n vammaissopimuksessa.

Vammaispolitiikan periaatteena voidaan pitää sitä, että julkiset palvelut suunnitellaan kaikille kuntalaisille sopiviksi. Vammaisten hyvinvointisuunnitelma toimii työkaluna Tuusulan kunnan kaikilla toimialoilla. Kuntalain (410/2015, 28§) mukaisesti vaikuttamismahdollisuus on annettava asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen, päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tai heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. Myös vammaiset lapset tulee ottaa mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon. Tästä säädetään myös Suomen ratifioimassa, oikeudellisesti sitovassa YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa.

2.3 Vammaisneuvostot

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn mukaan kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma linjaa ne konkreettiset toimenpiteet, joilla kunnassa vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tuusulan kunnassa vammaisten oikeuksien edistämisestä laaditaan vammaisten hyvinvointisuunnitelma, joka vastaa neuvottelukunnan määrittelemää vammaispoliittista ohjelmaa. Vammaisten hyvinvointisuunnitelma toimii kunnassa vammaispoliittisena suunnannäyttäjänä ja sitouttaa eri osapuolia vammaisten henkilöiden aseman parantamiseen. Valtakunnallinen vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta perustettiin YK:n vammaissopimuksen valtiolliseksi koordinaatiomekanismiksi sopimuksen ratifioinnin jälkeen. Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa valtionhallinnon ja yhteiskunnan eri aloilla ja tasoilla. Neuvottelukunta ei vastaa enää kunnallisten vammaisneuvostojen tuesta, vaan toiminta on hallinnollisesti siirretty valtiovarainministeriölle.

Kuntalain (410/2015) 28 §:n 2 momentin mukaan vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. Kunnalliset vammaisneuvostot toimivat yhteistyössä vammaisten henkilöiden, heidän omaistensa ja vammaisjärjestöjen kanssa. Neuvostot edistävät vammaisten kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ja tuovat esiin vammaisten henkilöiden tarpeita. Vammaisneuvostot voivat vaikuttaa antamalla lausuntoja sekä tekemällä yhteistyötä kunnan eri toimialojen, järjestöjen ja muiden neuvostojen kanssa. Vammaisneuvostot pyrkivät vaikuttamaan ympäristön suunnitteluun huomioimalla vammaisuuden tuomat rajoitukset kaavoituksessa, rakentamisessa, kalustehankinnoissa ja palvelujen järjestämisessä. Vammaisneuvostojen tehtävänä on myös seurata ja arvioida vammaisten henkilöiden tarpeita ja palveluita.

2. Vammaisuuden, esteettömyyden ja saavutettavuuden määritelmät

Ihmisen toimintarajoite voi liittyä moneen eri asiaan, kuten aisteihin, fyysiseen vammaan, hahmottamis-, ymmärtämis- ja oppimiskykyyn. Lainsäädäntö määrittää esteettömän liikkumisen mahdollistavat ratkaisut. Säädösten mukaan suunnittelussa ja toteutuksessa tulee tavoitella turvallista, terveellistä ja eri väestö- ryhmien tarpeet huomioon ottavaa toimintaympäristöä. Rakennusten tulee soveltua myös toimintarajoitteisten ihmisten käyttöön. Liikennejärjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa on huomioitava matkustajat, joille liikennevälineiden käyttö on erityisen vaikeaa. Useimmiten kaikille sopivat ratkaisut ovat kustannustehokkaimpia ja parhaita myös vammattomien ja hyvin toimintakykyisten ihmisten kannalta.

Vammautuneisuus on ihmisen elämän tila, johon vaikuttaa jokin syntymän jälkeen saatu vamma (eng. acquired impairment; vrt. synnynnäinen vamma eng. congenital impairment). Vamma voi olla kehollinen, henkinen, aistillinen tai älyllinen. Vamma on henkilön elämään merkittävällä tavalla vaikuttava ominaisuus.

Liikuntavammaiset ovat suurin vammaisryhmä. Liikuntavamma voi olla synnynnäinen, tapaturman tai sairauden aiheuttama, sairauden jälkitila tai tapaturman vaatiman leikkauksen aiheuttama. Osa liikuntavammaisista käyttää apunaan erilaisia välineitä, kuten kävelykeppiä, kyynär- tai kainalosauvoja, rollaattoria tai pyörätuolia. Apuvälineitä käyttäville henkilöille vaikeuksia tuottavat liikkuminen epätasaisessa tai liukkaassa maastossa, pitkät välimatkat, mäkien ja jyrkkien portaiden nouseminen sekä raskaiden ovien avaaminen. Lihasvoiman heikkous, nivelten jäykkyys sekä ongelmat ulottumisessa ja otteen saamisessa voivat usein aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi **neurologiset vammat** ja sairaudet voivat aiheuttaa aivo-vamman ja keskushermoston vaurioitumisen seurauksena erilaisia liikkumista ja motorista toimintakykyä haittaavia ongelmia. Näitä ovat esimerkiksi käsien ja jalkojen lihasheikkous ja lihasvoiman menetys, lihasjäykkyys, kömpelyys, tasapainohäiriöt ja tunnottomuus sekä erilaiset halvaustilat. Ulospäin näkymättömiä mutta silti liikkumista vaikeuttavia sairauksia voivat olla esim. reuma- ja sydänsairaudet sekä MS-tauti.

Näkövammaiset voidaan jaotella näkökyvyn määrän mukaan heikkonäköisiin ja sokeisiin. Heikkonäköiset käyttävät liikkueessaan ja suunnistaessaan näköaistin lisäksi kuulo- ja tuntoaistia. Liikkumista voi hankaloittaa mm. alentunut näöntarkkuus, puutteellinen näkökenttä, herkkyys häikäisylle sekä heikentynyt värisävyjen ja kontrastien erotuskyky. Heikkonäköiset voivat käyttää valkoista keppiä tai optisia apuvälineitä. Sokeat käyttävät näköaistin sijasta kuulo-, tunto- ja jopa hajuaistiaan mutta saattavat erottaa valoja ja voimakaskontrastisia hahmoja. He käyttävät valkoista keppiä, opaskoira tai henkilökohtaista avustajaa. Näkövammalle suurimpia haasteita aiheuttavat suunnistaminen ja tapaturmat.

Kuulovammaiset voidaan jaotella kolmeen ryhmään: kuurot, kuuroutuneet (eli kuulonsa puhumaan oppimisen jälkeen menettäneet) sekä heikkokuuloiset. Osa kuuroista käyttää äidinkielenään viittomakieltä tai apuviittomia. Kuulovammalle on liikenneympäristössä tärkeää näköaistiin perustuva informaatio ja erityisesti valaistus. Johdonmukaisen opastuksen ja viitoituksen merkitys on suuri. Lisäksi heikkokuuloisia haittaa liikenteen melu.

Kuurosokeilla on vakava-asteinen näkö- ja kuulovamman yhdistelmä. Useimmat heistä kuulevat ja/tai näkevät jonkin verran, osa toimii täysin tunto- ja hajuaistin varassa. Kuurosokeiden käyttämät apuvälineet vaihtelevat, eikä näkö- tai kuulovammaiselle tarkoitettujen palvelujen käyttö ole aina mahdollista.

Muita liikunta- ja toimintarajoitteisia ryhmiä ovat mm. **lyhytkasvuiset ja allergioita sairastavat**. Allergisille voivat tuottaa ongelmia liikkumisympäristössä olevat kasvit, hajut sekä hiekoituspöly.

Puhevammaisella tarkoitetaan kuulevaa ihmistä, joka ei tule arjen kommunikointitilanteissa toimeen puheen avulla, koska hänen on vaikea tuottaa tai ymmärtää puhetta. Puhevammaan liittyy usein myös luku- ja kirjoitusvaikeuksia.

Liikuntarajoite ei aina johdu ikääntymisestä, sairaudesta tai vammasta. Esimerkiksi lapset sekä lastenvaunujen tai raskaiden kantamusten kanssa liikkuvat kohtaavat myös esteitä.

Kehitysvammaisuus tarkoittaa vaikeutta oppia ja ymmärtää uusia asioita. Kehitysvammaisen voi olla vaikeaa suunnistaa sekä hallita monimutkaisia, yllättäviä ja nopeita liikennetilanteita. Vaikeuksia voi tuottaa myös etäisyyksien arvioiminen tai kirjallisen informaation ymmärtäminen. **Lievästi kehitysvammainen** ihminen tulee toimeen melko itsenäisesti ja tarvitsee tukea vain joillakin elämänalueilla. **Vaikeasti kehitysvammainen** ihminen tarvitsee jatkuvaa tukea. Kehitysvammaisuus voi johtua perintötekijöistä, raskausajan ongelmista, synnytyksen aikaisesta hapen puutteesta, lapsuusiässä tapahtuneesta onnettomuudesta tai lapsuusiän sairaudesta. Myös äidin raskaudenaikainen alkoholinkäyttö voi aiheuttaa lapselle kehitysvammaisuutta tai oppimisvaikeuksia.

Vaikeavammaisena pidetään vammaispalvelulain (981/2008) 8 c § mukaan henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja rajoitteista. Vammaispalvelulaki erottaa vaikeavammaisuuden vammaisuudesta siten, että vaikeavammaisuus aiheuttaa toistuvaa avun tarvetta erityisten ja pitkäaikaisten vaikeuksien lisäksi.

3. Vammaisten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen

3.1 Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden käsitteet

Sosiaalisesti kestävä kunta toimii yhdenvertaisesti. Oikeudenmukainen päätöksenteko ja hyvin toimivat palvelut edistävät asukkaiden mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa niin yksilökohtaisesti kuin yhteisiin asioihin ja kokea olevansa tärkeä osa yhteisöä. **Yhdenvertaisuudella** tarkoitetaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta riippumatta iästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta tai vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. **Muodollisen yhdenvertaisuuden** toteutuminen tarkoittaa sitä, että samanlaisessa tapauksessa ihmisiä tulee kohdella samalla tavoin. Samanlainen kohtelu ei kuitenkaan aina takaa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista, sillä ihmisten lähtökohdat ovat erilaiset. **Positiivisella erityiskohtelulla** tietyn ryhmän asemaa ja olosuhteita voidaan parantaa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi. **Ableismilla** tarkoitetaan sitä, että vammattomuutta pidetään normaalina ja itsestään selvänä. Se voi olla syrjintää tai ajattelemattomuutta. Ableistisesti ajateltuna vammainen on lähtökohtaisesti ulkopuolinen, erilainen ja huonompi. Ableismi vahvistaa vammaisten ja vammattomien välistä valta-asetelmaa.

Kunnan palvelujen, tilojen ja ympäristön tulee vastata erilaisten ihmisten tarpeisiin. **Inklusiivisella** päätöksenteolla ja toiminnalla luodaan ja turvataan hyvän elämän edellytyksiä moninaisille asukkaille erilaisissa elämäntilanteissa ja kannetaan vastuuta yhteiskunnallisten edellytysten yhdenvertaisesta toteutumisesta. Ymmärrys vammaisten ihmisten yhdenvertaisuudesta määrittää, miten heidän oikeuksiaan edistetään kunnan toiminnassa. Kaikille samanlaisiksi suunniteltu eli **universaali** toiminta tai palvelu voi lisätä eriarvoisuutta, jos etukäteen ei ole pohdittu, keitä "kaikki" itse asiassa ovat. Palvelu tai toiminta on **suoraan tai välillisesti syrjivää**, jos kaikilla ei todellisuudessa ole mahdollisuutta sitä käyttää tai sen käyttäminen on osalle ihmisistä kohtuuttoman hankalaa. **Tosiasiallinen yhdenvertaisuus** voi toteutua vain, kun kaikki ihmiset tilanteestaan ja taustastaan riippumatta voivat hyötyä toiminnasta tai palvelusta.

Yhdenvertaisuuden edistämiseksi on tiedostettava, millaiset normit ohjaavat esimerkiksi arvostusten ja käsitysten muodostumista. **Normitietoisuuden** avulla voidaan tehdä näkyväksi ja analysoida kriittisesti normeja ja niiden vaikutuksia yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuuden edistäminen on vaikuttavinta, kun otetaan huomioon risteävät tekijät ja tarkastellaan yksilön tilannetta samanaikaisesti useamman kuin vain vammaan liittyvän tekijän kannalta. Näin ennaltaehkäistään **moniperustaista syrjintää**. Kunnallisissa palveluissa tosiasiallista yhdenvertaisuutta edistetään muun muassa vammaisten erityispalveluilla, hinnoitteluilla ja tukitoimilla. **Rakenteellinen syrjintä** tarkoittaa epäoikeudenmukaista julkisen vallan käyttöä. Se on tulosta pitkään kestäneestä epäoikeudenmukaisesta politiikasta, puutteellisesta lainsäädännöstä ja syrjivistä asenteista. Ableististen ajattelumallien myötä vammattomille ihmisille on historiallisesti muodostunut hierarkkinen asema suhteessa vammaisiin ihmisiin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan **osallisuus** ja erilaiset osallisuutta lisäävät toimet voidaan jaotella kolmeen osa-alueeseen:

1. Mahdollisuus määritellä, mihin toimintaan tai palveluun osallistuu
2. Mahdollisuus kuulua itselle tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin sekä vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin ja saada siihen tukea
3. Mahdollisuus osallistua yhdessä tekemiseen, jakamiseen ja yhteisestä hyvästä nauttimiseen.

Tuusulan kunnan osallisuusmalli määrittää miten kaikkien kuntalaisten osallisuutta edistetään kunnan palveluissa.

Tuusulan osallisuusmalli (2017)

Tarjoamme kaikille saavutettavia palveluita. Kaikille saavutettavien palveluiden tuottajana kunnan rooli on huomioida erilaiset asiakasryhmät ja tehdä palveluista käytettäviä, esteettömiä, saavutettavia ja avoimia kaikille kuntalaisille sekä huomioida viestinnässä erilaisille käyttäjäryhmille sopivimmat viestintäkanavat. Kaikille avoimien palveluiden tuottamisen tarkoitus on saada kuntalaiset osalliseksi kunnan toimintaan palveluiden käyttäjinä ja tarjota tasa-arvoiset mahdollisuudet kunnan palveluiden käyttämiseen alueelliset näkökulmat huomioiden.

Ymmärrämme kuntalaisten tarpeita. Tuusulassa ymmärrystä kuntalaisten tarpeista kartutetaan keräämällä tietoa ja palautetta kunnan palveluihin tai kehityshankkeisiin liittyen eri

käyttäjryhmiltä. Ymmärrystä eri kuntalaisryhmien tarpeista ja toiveista kunnan palvelujen suhteen voidaan hyödyntää palvelun kehitystyön kaikissa vaiheissa.

Annamme kuntalaisen tehdä omasta palvelustaan itsensä näköinen. Tuusulassa asiakkailla on aktiivinen rooli kunnan palveluissa. Oman palvelun tekeminen asiakkaiden itsensä näköiseksi tarkoittaa usein arkisia käytännön asioita, jotka toteutuvat kunnan palveluiden työntekijöiden avoimella ja osallistavalla otteella päivittäisessä toiminnassa. Kunnan palveluita käyttävät ihmiset osallistuvat omaa välitöntä palvelukokemustaan koskeviin asioihin. Uudistetussa opetussuunnitelmassa ja varhaiskasvatussuunnitelmassa lasten ja nuorten osallisuus on nostettu keskiöön. Tavoitteena on kehittää yhteinen kuntalaislähtöinen toimintamalli ja "tekemisen tapa" kaikkien kunnan palvelujen tuotannossa.

Suunnittelemme palveluita yhdessä kuntalaisten kanssa. Tuusulassa uusia ja olemassa olevia palveluita tai toimintaa suunnitellaan ja kehitetään yhdessä kuntalaisten kanssa. Suunnitteluprosessissa tärkeää on se, että alussa annetaan tilaa uusille ideoille ja odottamattomillekin avauksille, joita työstetään yhdessä eteenpäin toteutuskelpoisiksi suunnitelmiksi. Lisäksi osallistavissa suunnitteluhankkeissa on erityisen tärkeää huolehtia hankkeeseen liittyvästä viestinnästä kuntalaisille; mitä kunnassa tullaan tekemään, mitä ollaan tekemässä nyt ja miten siihen voi osallistua ja millaisia tuloksia on saatu aikaan. Osallistujat ovat suunnittelun kohteen nykyisiä tai potentiaalisia käyttäjiä.

Teemme päätöksiä yhdessä kuntalaisten kanssa. Tuusulassa päätöksiä tehdään yhdessä kuntalaisten kanssa antamalla asukkaiden päätettäväksi asioita esimerkiksi osallistuvan budjetoinnin prosessissa. Näin asukkaat saavat päätäntävaltaa heille tärkeissä asioissa.

Otamme kuntalaiset toiminnan toteuttajiksi. Tuusulassa kuntalaiset otetaan toiminnan toteuttajiksi mahdollistamalla kuntalaislähtöisiä ideoita, projekteja ja toimintaa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kuntalaisten ideoiman tapahtuman järjestämistä yhteistyössä kuntalaisten kanssa tai edellytysten luomista, jotta kuntalaiset pystyvät toteuttamaan ideansa itsenäisesti. Tarkoitus on, että asukkaat voivat itse järjestää heitä kiinnostavaa tai heille tärkeää toimintaa, ja kunta antaa heille toteutukseen tarvittavan tuen. Erottuvien kuntalaislähtöisten ideoiden avulla Tuusula voi kehittää identiteettiään sekä vetovoimatekijöitään kuntana.

3.2 Hyvinvointialueuudistus

Vammaisten sosiaali- ja terveystalvet siirtyivät kuntayhtymältä Keski-Uudenmaan hyvinvointialueelle vuonna 2023, mutta tuusulalaisten vammaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on myös kunnan lakisääteinen tehtävä. Kunnan tulee tarjota asukkailleen palveluohjausta sosiaali- ja terveystalvetuihin ja tehdä yhteistyötä hyvinvointialueen kanssa. Keski-Uudenmaan hyvinvointialueen (Keusote) ensimmäinen vammaisten hyvinvointisuunnitelma on voimassa 2023-2025.

Keusoten vammaisten hyvinvointisuunnitelman tavoitteina on yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsenäisen elämän mahdollistaminen, tietopohjan ja tietoisuuden lisääminen, esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistaminen sekä liikkumisen ja monipuolisen harrastustoiminnan mahdollistaminen.

Alueellisen hyvinvointisuunnitelman tavoitteet 2020-2025 →	TAVOITE 1	TAVOITE 2	TAVOITE 3	TAVOITE 4	TAVOITE 5	TAVOITE 6	TAVOITE 7
Vammaisten henkilöiden hyvinvointisuunnitelman tavoitteet:	Sairastavuus vähenee	Liikunta lisääntyy liikkumattomien ja vähän liikuvien keskuudessa	Ylipainoisten ja lihavien määrä laskee	Yksinäisyyden kokemus vähenee	Sähköinen oma hoito ja asiointi hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi lisääntyy	Mielenterveyden ongelmien määrä vähenee	Päihteiden (nikotiini, alkoholi, huumeet) käyttö vähenee
Yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsenäisen elämän mahdollistaminen	●	●	●	●	●	●	●
Tietopohjan ja tietoisuuden lisääminen	●	●	●	●	●	●	●
Esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistaminen	●	●	●	●	●	●	●
Liikkumisen ja monipuolisen harrastustoiminnan mahdollistaminen	●	●	●	●	●	●	●

Keski-Uudenmaan hyvinvointialueen alueellisen hyvinvointisuunnitelman tavoitteet 2020-2025 ja Vammaisten henkilöiden hyvinvointisuunnitelman tavoitteet.

4. Vammaisten hyvinvointi ja osallisuus

4.1 Vammaisten sosiaalipalvelujen ja -etuuksien asiakasmäärät Tuusulassa

Keski-Uudenmaan hyvinvointialueen (Keusote) vammaisten hyvinvointisuunnitelmaan on koottu tilastotietoa vammaisista asiakkaista. Tuoreimmat luvut ovat vuodelta 2022 ennen hyvinvointialueiden perustamista, kun Tuusulan sosiaali- ja terveystaloudesta vastasi Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymä.

Tilastojen mukaan Tuusulan asukkaista 7/1000 eli 0,007% sai silloiselta sote-kuntayhtymältä alle 16-vuotiaan vammaistukea vuonna 2022. 16 vuotta täyttäneitä vammaistuen saajia oli 2,3/1000 asukkaasta. Molemmat ryhmät ovat hieman kasvaneet viimeisten viiden vuoden aikana. Kela maksoi vammaisuuden perusteella tukea 32,3/1000 tuusulalaisesta. Eläkkeensaajan hoitotukea maksettiin 23/1000. Molemmat ryhmät olivat hieman pienentyneet viidessä vuodessa.

Alaikäisten omaishoidon tukea sai Tuusulassa 87 kuntalaista, mikä oli 20 henkilöä enemmän verrattuna vuoteen 2019. Aikuisten (18-64-vuotiaat) omaishoidontukea maksettiin 34 asukkaalle, mikä oli 10 henkilöä vähemmän kuin vuonna 2019.

Henkilökohtaisen avun kustannukset vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ja taloudellisten tukitoimien kustannuksista kasvoi Tuusulassa vuodesta 2018 vuoteen 2020 lähes 13 prosenttiyksiköllä.

Vammaisten henkilöiden työ- ja päivätoiminnan piirissä oli Tuusulassa 123 kuntalaista vuonna 2022, mikä oli hieman vähemmän kuin edellisenä vuonna.

Vaikeavammaisten kuljetuspalveluja sai Tuusulassa vuoden 2022 aikana yhteensä 624 asukasta. Määrä kasvoi viiden vuoden takaisesta 23 henkilöllä.

Asunnon muutostöitä tehtiin Tuusulassa vuonna 2022 kolmelle alaikäiselle ja 12 aikuiselle (18-64-vuotiaat). Molemmissa ikäryhmissä muutostöiden asiakasmäärä laski noin puoleen edellisvuodesta. 65 vuotta täyttäneiden asunnon muutostöitä saaneiden määrä sensijaan kasvoi 30:stä 35:een.

Hyvinvointialueen omana toimintana toteutetussa vammaisten tuetussa asumisessa oli niin ikään molempina vuosina 25 tuusulalaista. Vaikeavammaisten palveluasumisen tuusulalaisten asiakkaiden määrä kasvoi 21:stä 28:een vuosina 2020-2022.

Vuonna 2022 tuusulalaisista 81,7/100 000 oli oikeutettuja vammaisten tulkkauspalveluihin, mikä oli noin 17% enemmän verrattuna vuoteen 2019.

78 kehitysvammaista tuusulalaista asui ympärivuorokautisen tuen yksiköissä vuonna 2022, mikä oli hieman enemmän kuin edellisenä vuonna. Kehitysvammaisten yhteisöllisessä, ohjatussa asumisessa oli 12 kuntalaista molempina vuosina.

Suomessa arvioidaan olevan noin 50 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma. Vain osalla kehitysvammaisista ihmisistä on kehitysvammadiagnoosi, ja vain osa heistä käyttää kehitysvammaisille tarkoitettuja palveluja tai saa kehitysvammaisuuden perusteella sosiaalietuutta.

Suomessa on noin 65 000 ihmistä, joilla on eriasteisia puhe- ja kommunikaatiovaikeuksia. Heistä noin 30 000 tarvitsee puhetta korvaavia apuvälineitä. Noin 11–14% prosenttia Suomen väestöstä tarvitsee selkokieltä arjessaan ja vielä useampi hyötyy siitä. Selkokielen tarvitsijoiden määrä on kasvussa.

EU-tasolla 16-64-vuotiaista noin 17% ja yli 65-vuotiaista noin 48% raportoi olevansa toimintarajoitteinen vuonna 2018 (Grammenos 2021).

4.2 Hyvinvoinnin ja osallisuuden tila

Tuusulan hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2021-2025 hyväksyttiin valtuustossa alkuvuodesta 2022. Hyvinvointisuunnitelmassa kuvataan tavoitteet ja toimenpiteet tuusulalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi. Hyvinvointisuunnitelman lisäksi kunnassa laaditaan vuosittain hyvinvointikertomus, jossa kuvataan tiiviisti kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä sekä toimia niiden edistämiseksi. Vuosittaisissa kertomuksissa valitaan kullekin vuodelle painopisteet, joita tarkastellaan perusteellisemmin. Hyvinvoinnin tilaa arvioidaan myös hyvinvointikertomusten valtakunnallisesti määritellyn vähimmäistietosisällön infikaattoreiden pohjalta. Laajempi hyvinvointikertomus valmistellaan kerran valtuustokaudessa, ja sen tavoitteita ja toimenpiteitä päivitetään vuosittain osana kunnan strategian tavoitteistoa. Seuraavan kerran laaja hyvinvointikertomus valmistellaan vuonna 2025.

Lainsäädäntö ja vammaisille ihmisille kuuluvat oikeudet ovat Suomessa muodollisesti hyvät, mutta oikeuksiin pääsyssä on ongelmia. Viime vuosikymmenten aikaisesta edistyksestä huolimatta esimerkiksi Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan ja Helsingin yliopiston vuonna 2023 laatiman selvityksen mukaan monien vammaisten ihmisten oikeuksia loukataan jatkuvasti ja heidän turvallisuuteensa liittyy pahoja puutteita. Verkkokyselyn vastaajista jopa 75 prosenttia on kokenut vammaisuuteen perustuvaa syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana. Todellisuudessa tilanne saattaa olla paljon huonompikin, sillä tutkimukseen on osallistunut vain sellaisia henkilöitä, joilla on ollut riittävät edellytykset osallistua verkkokyselyyn ja ryhmähaastatteluihin. Palvelujen saatavuus näyttäytyy sattumanvaraisena, mikä kertoo siitä, että perustavanlaatuiset ihmisoikeudet eivät aina toteudu vammaisten ihmisten arjessa. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleissa yhteydenotoissa on tullut esille syrjiviä käytäntöjä tai yksittäisiä tilanteita niin varhaiskasvatuksen, peruskoulun, opiskelun kuin työelämän tai kuluttajana toimimisen osalta. Kyse on ollut esimerkiksi erityisjärjestelyjen puutteista, siitä, ettei yksilöllisiä tarpeita ole huomioitu, diagnooseista tai niiden puutteista, apuvälineistä tai välttämättömistä palveluista.

Tuusulassa toteutettiin vammaisten hyvinvointikysely 4.-20.10.2024. Kyselyn tarkoituksena oli saada kokonaiskäsitys siitä, miten vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat Tuusulassa ja miten heidän hyvinvointiaan ja osallisuuttaan voitaisiin edistää. Kyselystä oli saatavilla kaksi versiota: toinen vammaisille henkilöille ja toinen heidän läheisilleen ja avustajilleen. Kysymyksiin saattoi vastata sekä henkilökohtaisen kokemuksen että ympäristöön ja lähiyhteisöön liittyvien havaintojen perusteella. Vastauksia on hyödynnetty Tuusulan vammaisten hyvinvointisuunnitelman valmistelussa.

Vammaisten hyvinvointikyselyyn vastasi yhteensä 23 henkilöä, joista kahdeksan (8) oli vammaisia henkilöitä ja viisitoista (15) vammaisten henkilöiden läheisiä ja avustajia.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutui Tuusulan kunnan toiminnassa melko hyvin molempien vastaajaryhmien mielestä. Vammaisista vastaajista kuitenkin 26 % oli sitä mieltä, että yhdenvertaisuus toteutuu huonosti tai melko huonosti.

76 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että vammaisuuteen liittyvää tietoa hyödynnetään kunnallisessa päätöksenteossa melko huonosti tai erittäin huonosti.

37 % vammaisista vastaajista ja 53 % avustajista ja läheisistä oli sitä mieltä, että fyysisen ympäristön esteettömyys toteutuu Tuusulassa melko hyvin. Vammaisista vastaajista 38 % oli sitä mieltä, että fyysisen ympäristön esteettömyys toteutuu Tuusulassa melko huonosti tai erittäin huonosti.

Tuusulan tiedotuksen ja viestinnän esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevassa kysymyksessä mielipiteet jakautuivat: 38 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että viestinnän esteettömyys ja saavutettavuus toteutui melko huonosti, 37 % vammaisista vastaajista ei osannut sanoa ja 25 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että esteettömyys ja saavutettavuus toteutui hyvin. Avustajista ja läheisistä 27 % oli sitä mieltä, että asia toimii melko hyvin ja 13 % mukaan asia toimii melko huonosti.

Asumista Tuusulassa pidettiin pääosin erittäin turvallisena tai melko turvallisena.

37 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että vammaisten henkilöiden oikeus valita asuinpaikkansa, asumismuotonsa ja asuintoverinsa toteutuu melko hyvin Tuusulassa. 46 % läheisistä ja avustajista oli sitä mieltä, että asia toteutuu melko hyvin.

38 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että vammaisten henkilöiden mahdollisuus itsenäiseen liikkumiseen toteutuu Tuusulassa melko huonosti tai huonosti. 37 % vammaisista vastaajista ei osannut kommentoida asiaa. Vammaisista vastaajista 25 % oli sitä mieltä, että mahdollisuus toteutuu melko hyvin.

62 % vammaisista vastaajista ja 36 % läheisistä ja avustajista oli sitä mieltä, että kevyen liikenteen esteettömyys toteutuu melko hyvin Tuusulassa. Vammaisista vastaajista 26 % oli sitä mieltä, että kevyen liikenteen esteettömyys toteutuu melko huonosti tai huonosti.

Joukkoliikenteen esteettömyyttä koskevan kysymyksen vastauksissa oli laajaa hajontaa. 43 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että joukkoliikenteen esteettömyys toteutuu Tuusulassa melko huonosti tai erittäin huonosti. 14 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että joukkoliikenteen esteettömyys toteutuu erittäin hyvin ja 29 % vammaisista vastaajista oli sitä mieltä, että se toteutuu melko hyvin.

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajilta, mitä kunnallisiin palveluihin palveluihin liittyvistä vammaissopimuksen osa-alueista olisi tärkeintä edistää Tuusulassa seuraavan kahden vuoden aikana. Vammaisten henkilöiden vastauksissa korostuivat seuraavat viisi (5) tärkeintä asiaa:

- Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo
- Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen
- Esteettömyys ja saavutettavuus
- Eläminen itsenäisesti
- Liikkuminen.

Läheisten ja avustajien vastauksissa tärkeimpinä edistettävänä asioina korostuivat:

- Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo
- Osallisuus
- Työ ja työllistyminen
- Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen
- Esteettömyys ja saavutettavuus

Avoimissa vastauksissa korostuivat seuraavat kehitettävät asiat:

- Vammaisten ottaminen mukaan päätöksentekoon.
- Vammaiset ja järjestöt tulee ottaa mukaan asioiden suunnitteluun.
- Aktiivinen yhteistyö vammaisneuvoston kanssa.
- Vammaisjärjestöille taattava toimintatilat, kuntalaistilat asukkaiden käyttöön.

- Koulutus ja tutustuminen vammaisjärjestöjen toimintaan.
- Penkkien vähäisyys.
- Monion esteellisyys: kynnykset LE-vessassa, vain yksi hissi, vähän LE-pysäköintipaikkoja
- Liikenneturvallisuus: suojatiet vievät ojaan, lumien auraukseen kiinnitettävä huomiota, risteysalueiden näkyvyys huono, valaistukseen kiinnitettävä huomiota, esteet kävelyteillä.
- HSL:n liikenne: huonot yhteydet Hyrylästä Kellokoskelle, bussin käyttö vaikeaa apuvälineiden kanssa, turvattomuus.
- Tasavertainen kohtelu.
- Halutaan yksi nettisivu, jossa kaikki palvelut koottuna. Tiedotus kunnan työntekijöiden kautta. Parempi tiedotus tapahtumista.
- Esteettömien asuntojen riittävyys, rakentamisessa huomioidaan esteettömien asuntojen tarve.
- Vammaisten ja heidän läheistensä toiveiden toteuttaminen, vammaisen asemaan asettuminen.
- Ihmisen kohtaaminen.

4.3 Yhteiskunnallinen osallistuminen

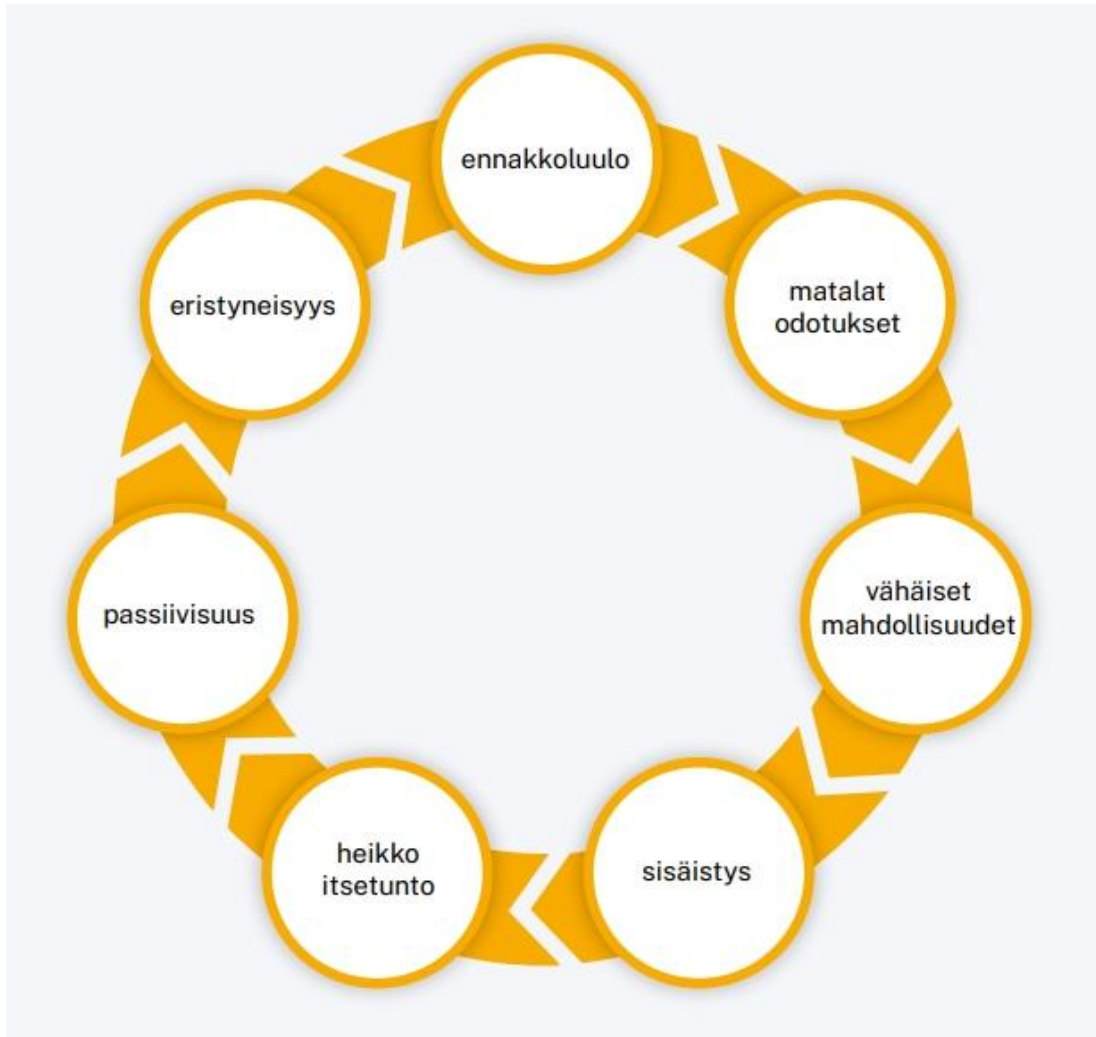
Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja muiden viranomaisten selvitysten mukaan vammaiset ihmiset ovat yksi Suomen syrjityimmistä ihmisryhmistä. Vammattomat ihmiset eivät välttämättä tajua toimivansa vammaisia ihmisiä syrjivillä tavoilla. Vuoden 2021 perusoikeusbarometrin mukaan yli puolet vammaisista ihmisistä arvioi, etteivät Suomen valtavirran puolueet ja poliitikot välitä vammaisista. Esimerkiksi venäjän- ja arabiankielisten osalta suhdeluku on huomattavasti pienempi.

Järjestötoimintaa lukuun ottamatta vammaiset ihmiset osallistuvat yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan huomattavasti vähemmän kuin muut. Osallistuminen yhteisöön ja yhteiskuntaan voi olla heille muita hankalampaa vamman lisäksi vähävaraisuuden ja asenteiden takia. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kyselyn mukaan 426 vastaajasta 51 % koki vuonna 2016, että oppilaitoksissa asenneilmapiiri heitä kohtaan oli huono tai erittäin huono. Vaikka vammaisten ihmisten oikeudet ovat Suomessa muodollisesti suhteellisen hyvät, heidän oikeutensa eivät toteudu käytännön arjessa, koska (usein tiedostamattomat) asenteet vammaisuutta ja vammaisia ihmisiä kohtaan ovat syrjiviä. Tämä johtaa rakenteelliseen syrjintään. Syrjivään lopputulokseen johtava toiminta on syrjintää, vaikka toimija ei olisi tarkoittanut syrjiä tai ymmärtänyt syrjivänsä.

Vammaisten osallisuus rajoittuu usein siihen, että he ovat toiminnan kohteita eivätkä aktiivisia toimijoita. YK:n vammaissopimuksen mukaisella **täysimääräisellä osallisuudella** (meaningful participation eli merkityksellinen osallisuus) tarkoitetaan vammaisten ihmisten aktiivista toimijuutta ja vastuullisia tehtäviä yhteiskunnassa. Pelkän kuulemisen tai läsnäolon lisäksi vammaisilla on oikeus osallistua täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti yhteiskunnallisista — myös muista kuin vammaispoliittisista — asioista päättämiseen. Monet vammaiset ihmiset ovat niin tottuneita erilaisiin esteisiin yhteiskunnallisessa toiminnassa, etteivät he välttämättä koe ulossulkemista syrjinnäksi vaan pitävät sitä luonnollisena osana elämäänsä.

Tätä kutsutaan **sisäistetyksi sorroksi**. Sisäistetyn sorron seurauksena syrjitty henkilö muokuttaa toimintaansa niin, ettei se haasta syrjintää vaan ylläpitää sitä (kuva 1). Esimerkiksi liikuntavammainen olettaa automaattisesti, ettei kuulu kaikille avoimeksi mainostetun tapahtuman kohderyhmään, jos tapahtumapaikka ei ole esteetön.

1

Kuva

Sisäistetyn sorron noidankehä

(Demo Finlandin versio Hisayo Katsuin kuviosta)

4.4 Työllisyys

Suomessa on arviolta 30 000 työkäistä kehitysvammaista ihmistä. Heistä noin 6 000 osallistuu toimintaan työkeskuksissa ja yli 2 000 on avotyötoiminnassa tavallisilla työpaikoilla. Lähes puolet avotyötoiminnasta järjestetään julkisen sektorin työpaikoilla, noin 40% yksityisellä sektorilla ja noin 14% kolmannella sektorilla, kuten järjestöissä. Osa kehitysvammaisista ihmisistä ei halua osallistua tai ei pysty osallistumaan työtoimintaan eri syistä. Vain noin 2 % (noin 600 henkilöä) työkäistä kehitysvammaisista ihmisistä on palkkatöissä. Vertailukohtana esim. Kanadassa 26% työkäisistä kehitysvammaisista ihmisistä tekee palkkatyötä. Monet tuhannet kehitysvammaiset ovat kouluttautuneet ja halusivat osallistua työelämään. On arvioitu, että ainakin 3 000 kehitysvammaista ihmistä voisi menestyä palkkatyössä, jos heille

vaan tarjottaisiin siihen mahdollisuus. Työtoiminnasta ei saa palkkaa, eikä se kerrytä vuosilomapäiviä tai eläkettä kuten palkkatyö. Osa kehitysvammaisista henkilöistä on saattanut olla työsuhteeseen rinnastettavassa toiminnassa jopa vuosikymmeniä ilman työsuhteeseen kuuluvia oikeuksia ja etuuksia. Nykyiset työtoiminnan muodot loukkaavatkin kehitysvammaisten ihmisten työoikeuksia monin tavoin. Kehitysvammaisuus ei voi olla perusteena sille, että työtä tekevä henkilö ei saa lainkaan työntekijälle kuuluvia etuja ja suojaa. Vain pienessä osassa Suomen kuntia hyödynnetään työhönvalmennusta palkkatyöhön työllistymisen tukena, vaikka se tutkitusti edistäisi sitä. Kehitysvammaisia ihmisiä ei tyypillisesti myöskään ohjata tai kannusteta työnhakijoiksi kuntien TE-palveluiden piiriin. Toisaalta myös Suomen kunnissa on eroja: esimerkiksi Vantaan kaupungilla työhönvalmennukseen on panostettu, joten vuonna 2021 vantaalaisista kehitysvammaisista ihmisistä palkkatyössä oli 11,5%. Vantaalla osatyökykyisten työllistäminen on myös yhtenä hankintakriteerinä tavaroiden ja palveluiden kilpailutuksessa. Ihmisoikeusliitto ja Kehitysvammaliitto kampanjoivat syksyllä 2019 ja keväällä 2023 kehitysvammaisten ihmisten työoikeuksien puolesta.

Suomessa ei ylläpidetä yksiselitteistä rekisteriä työelämässä tai työttömänä olevien vammaisten ihmisten määrä Suomessa. Vammaisten ihmisten työllisyystilannetta seurataan vammaisuuksien tai työkyvyttömyyseläkkeiden avulla tai kyselyillä tai palvelulomakkeilla, joissa ihmiset itse ilmoittavat toimintarajoitteistaan. TE-palveluihin ilmoittautuessaan työnhakija voi ilmoittaa terveystilanteestaan toimittamalla lääkärinlausunnon niin, että diagnoosi merkitään palvelujärjestelmään. Vammaisuus ei kuitenkaan ole yksittäinen diagnoosi. EU:n tulo- ja elinolotilastot, Kelan tilastot sekä THL:n selvitykset antavat kaikki hieman erilaiset luvut vammaisten ihmisten työllisyydestä. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen (2018) toteuttamassa kyselyssä vammaisten ihmisten työllisyysasteeksi arvioitiin 20 % mutta joidenkin tilastojen mukaan luku on kolminkertainen. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeusliiton kyselyssä suurimpana työllistymisen esteenä näyttäytyi syrjintä työelämässä. Valtio perusti osatyökykyisten työllistymisen edistämiseksi erityistehtäväyhtiö Työkanava Oy:n. Lisäksi Suomessa on toiminut parin vuoden ajan Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus, joka pyrkii tukemaan yhteiskunnallisten yritysten kehittymistä Suomessa.

Kunnan tulisi edistää sellaisia olosuhteita ja toimintoja, joissa myös työelämän ulkopuolella olevat voisivat vaikuttaa omaan elämäänsä, elinympäristöönsä sekä saisivat osaamisensa näkyväksi ja siten myös tunnustusta muilta ihmisiltä.

4.5 Vaikuttamismahdollisuudet Tuusulassa

Tuusulan vammaisneuvoston perustamisesta päätettiin syksyllä 1989, ja se aloitti toimintansa seuraavana vuonna. Neuvosto on lakisääteinen, kunnanhallituksen nimeämä Tuusulan kunnan ja sen alueella toimivien vammaisjärjestöjen sekä vammaisten ihmisten ja heidän omaistensa yhteistyöelin, jonka avulla varmistetaan vammaisten ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kunnan päätöksentekoon. Vammaisneuvosto on puolueeton ja riippumaton, eikä aja yksittäisen vammaisjärjestön asioita.

Kunnanhallitus nimeää vammaisneuvostoon toimikauttaan vastaavaksi ajaksi kunnassa toimivien vammaisjärjestöjen edustajiksi seitsemän jäsentä ja kullekin henkilökohtaisen varajäsenen

sekä kunnanhallituksen puhevaltaisen edustajan. Vammaisneuvostolla on oikeus kuulla asiantuntijoita sekä heillä on myös puheoikeus kunnanvaltuuston kokouksissa. Vammaisneuvosto kokoontuu tarvittaessa, mutta kuitenkin vähintään neljä kertaa vuodessa. Neuvoston kokousten esityslistat ja pöytäkirjat ovat nähtävillä kunnan verkkosivuilla. Vammaisneuvoston toimintaan varataan vuosittain määräraha kunnan talousarviossa. Vammaisneuvoston toimintasääntö on päivitetty Tuusulassa viimeksi helmikuussa 2024.

Vammaisneuvosto vaikuttaa vammaisten kuntalaisten elinoloihin ja hyvinvointiin liittyvien palveluiden ja toimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja toteuttamiseen. Neuvostolla on seuraavanlaisia toimintamuotoja ja tavoitteita:

- Edistää vammaisten ihmisten yhdenvertaista osallistumista yhteiskunnan eri toimintoihin
- Edistää Tuusulan kunnan, vammaisten ihmisten ja vammaisjärjestöjen välistä yhteistyötä
- Pitää yhteyttä vammaisiin ihmisiin ja heitä edustaviin järjestöihin
- Seuraa kunnallishallinnon toimintaa ja päätöksentekoa vammaisten kannalta
- Seuraa vammaisille tarkoitettujen palveluiden ja tukitoimien kehitystä Tuusulan kunnan alueella
- Vaikuttaa asuin- ja elinympäristön suunnitteluun ja toteutukseen siten, että julkisissa tiloissa ja asumisen ratkaisuissa huomioidaan esteettömyys sekä erityisesti vammaisten henkilöiden tarpeet
- Tekee aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja vammaisia koskevissa asioissa
- Seuraa päätösten toimeenpanoa
- Tiedottaa vammaisia koskevista asioista ja edistää esteetöntä tiedonsaantia
- Seuraa hyvinvointialueen asioiden valmistelua ja päätöksentekoa
- Pitää yhteyttä hyvinvointialueen vammaisneuvostoon
- Hoitaa muut vammaisneuvoston toimialaan kuuluvat ja kunnanhallituksen määräämät tehtävät

4. Vammaisten hyvinvointisuunnitelman valmistelu

Vammaisten hyvinvointisuunnitelma liittyy osaltaan Tuusulan kunnan toimintaa ohjaavaan strategiaan, jonka tavoitteena on asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen ja kunnan kehittäminen kestävästi. Tuusulan edellinen hyväksytty vammaispoliittinen ohjelma on vuodelta 2003. Vuonna 2013 kunnassa laadittiin vammaispoliittisen ohjelman luonnos, jota ei kuitenkaan hyväksytty päätöksentekokoelimityksessä. Suomen vammaispoliittisen ohjelman myötä kuntien vammaispoliittisissa ohjelmissa on vuodesta 2010 lähtien keskitytty palvelukuvausten sijaan toimenpiteisiin ja vammaisten oikeuksien edistämiseen.

Yksi vammaisten hyvinvointisuunnitelman tärkeimpiä tavoitteita on varmistaa, että toimintaympäristö on kaikille sopiva ja esteetön. Suunnitelma on pyritty laatimaan ulkoasultaan selkeäksi ja esteettömäksi. Siinä on vältetty taulukoita tai grafiikkaa, jotka eivät välttämättä aukea esimerkiksi näkövammaisten tietoteknisissä ohjelmissa.

Suunnitelman toteuttaminen vaatii vammaisneuvoston, vammaisjärjestöjen sekä kunnan toimialojen, päättäjien ja viranhaltijoiden yhteistyötä ja sitoutumista suunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin. Osallisuuden periaatteen mukaisesti tulee mahdollistaa vammaisten asukkaiden osallistuminen heitä koskevien palvelujen kehittämiseen. Suunnitelman toteuttaminen on kaikkien toimialojen ja koko kunnan yhteinen asia.

5. Toimenpiteet vammaisten kuntalaisten oikeuksien ja osallisuuden edistämiseksi

YK:n vammaissopimuksen mukaiset teemat

1. Yhdenvertaisuus (Yleissopimus artiklat 5, 6, 7 ja 12)
2. Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (Yleissopimus artiklat 8 ja 31)
3. Esteettömyys ja saavutettavuus (Vammaisyleissopimus artiklat 9 ja 21)
4. Vaaratilanteet (Yleissopimus artikla 11)
5. Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (Yleissopimus artiklat 12, 19, 23 ja 29)
6. Liikkuminen (Yleissopimus artiklat 18 ja 20)
7. Koulutus (Yleissopimus artikla 24)
8. Terveys ja kuntoutus (Yleissopimus artiklat 25 ja 26)
9. Työ ja työllistyminen (Yleissopimus artikla 27)
10. Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (Yleissopimus artikla 28)
11. Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu (Yleissopimuksen artikla 30)

Itsenäisen elämän tukeminen

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Koti on lapsen tärkein ensimmäinen elämänpiiri. Eri toimijoiden tarjoama varhaiskasvatus (perhekeskukset, kerhot, päivähoido ja esiopetus) muodostavat kodin rinnalla lapsen kehitysympäristön.

Tuetussa varhaiskasvatuksessa vastataan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja autetaan lasta tarvittavin tukitoimin. Tehostetun/erityisen tuen tarpeen syitä voivat olla esim. puhehäiriöt, fyysiset vammat tai sairaudet, sekä tunne-elämän vaikeudet. Tuen tarve voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista ja se voi liittyä normaaliin kehitykseen. Tarpeen saattavat huomata vanhemmat, päivähoidon työntekijät tai neuvolan työntekijät. Tavoitteena on huomata tuen tarve mahdollisimman varhain ja ennaltaehkäistä muita mahdollisia ongelmia.

Tuettu varhaiskasvatus on osa varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmää. Tuusulassa tehostetun/erityisen tuen tarpeessa olevat lapset sijoitetaan varhaiskasvatuksen piiriin vanhempien toiveita kuunnellen. Hoitopaikka, joka voi olla perhepäivähoido tai päiväkotio, on yleensä lapsen omassa lähiympäristössä ja lapsen tarvitsema tuki järjestetään sinne.

Tuetun varhaiskasvatuksen tavoitteena on vaikuttaa oppimisympäristöön siten, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus kasvaa, kehittyä ja oppia yhteisessä ympäristössä. Keskeistä on myönteinen asenne ja rakentava yhteistyö niin varhaiskasvatuspalveluiden sisällä, lasten vanhempien kanssa kuin muidenkin yhteistyötahojen kanssa. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esim. jäsennetty päivärytmi, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat

suunnittelevat yhdessä vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa lapsen kehitystä tukevaa ja kuntouttavaa arkea.

Tarvittaessa päiväkodin lapsiryhmää voidaan pienentää tai ryhmään voidaan palkata henkilökohtainen avustaja tai ryhmäavustaja. Tehostettua/erityistä tukea tarvitsevalle lapselle laaditaan yhteistyössä vanhempien ja kuntouttavien tahojen kanssa toiminta- ja ohjaussuunnitelma (TOS).

Vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan yhteistyökumppaneina ovat tarvittaessa lastenneuvolan terveydenhoitajat, puheterapeutit, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, psykologit, kasvatus- ja perheneuvolan työntekijät, sosiaalityöntekijät sekä vammaispalvelun työntekijät.

Esi- ja perusopetus

Tuusulan opetustoimen tavoitteena on tarjota korkealaatuista, yleissivistävää opetusta, edistää elinikäistä oppimista ja tukea koteja kasvatustyössä. Opetustyö perustuu perusopetuslakiin ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin.

Perusopetuslain mukaan opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden oppimista, kasvua ja kehitystä.

Tukea tarvitsevien lasten esiopetus toteutetaan lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden ottaen joko lapsen lähipäiväkodin esiopetusryhmässä tai koulun yhteydessä olevassa esiopetusryhmässä.

Tukea tarvitsevan oppilaan opetus järjestetään opetustoimen osoittamassa asuinympäristön lähikoulussa tai oppilaan etu ja opetuksen järjestämisedellytykset huomioon ottaen lähimmässä koulussa. Kouluissa on saatavilla ryhmäkohtaisesti ja oppilaskohtaisesti toteutettuja tukitoimia. Tukitoimia toteutetaan yleisopetuksen ryhmässä tai oppilaan edun niin vaatiessa erityisopetuksen luokalla. Tarvittaessa tuki suunnitellaan ja toteutetaan moniammatillisessa opiskeluhoitotyössä.

Tukea tarvitsevien oppilaiden esi- ja perusopetuksen järjestämisessä huomioidaan oppilaan opetukseen osallistumisen edellyttämät perusopetuslain mukaiset yksilölliset apuväline-, avustus- ja tukipalvelut. Opetuksen järjestämisen tueksi käytetään kunnan omien palveluiden lisäksi valtion ohjaavien koulujen tarjoamia materiaali- ja ohjauspalveluja, ohjauskäyntejä oppilaan omaan kouluun ja oppilaan tukijaksoja kouluissa.

Jokaisella oppilaalla on oikeus saada opetuksen lisäksi ohjausta. Ohjaustoiminnan tarkoituksena on tukea oppilaan onnistumista perusopetuksen eri vaiheissa, vahvistaa opiskelutaitoja ja itseohjaavuutta sekä kehittää oppilaan valmiuksia tehdä opintoja koskevia valintoja perusopetuksen aikana ja sen jälkeen. Opinto-ohjaaja ohjaa jokaista perusopetuksen päättävää oppilasta henkilökohtaisesti hakeutumaan juuri hänen kykyjään, taipumuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan vastaaviin jatko-opintoihin.

Ohjaustoiminta ja siinä tehtävä moniammatillinen verkostoyhteistyö korostuu erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden siirtyessä perusopetuksesta toiseen asteeseen.

koulutukseen. Päätösvaiheen ohjauksessa on tärkeää tuoda esille oppilaalle soveltuvia jatko-opintomahdollisuuksia ja selvittää oppilaan tarvitseman tuen jatkuminen.

Vaativampi erityisopetus on kunnassa keskitetty Mikkolan kouluun. Koulu tarjoaa myös ohjauksellista tukea kunnan muille kouluille. 1.8.2025 alkaen vaativa erityisopetus järjestetään Rykmentinpuiston koulussa.

Erityisopetuksen toteuttaminen Mikkolan koulussa, 1.8. 2025 alkaen Rykmentinpuiston koulussa

Mikkolan koulussa tarjotaan vaativaa erityistä tukea tarvitseville oppilaille järjestettyä erityisopetusta, Opetus toteutetaan alla olevan kuvauksen mukaisesti.

Erityisluokat esiaste 1.–9. oppilaille, joilla on laaja-alaisia ja/tai kehityksen viivästy-
misestä johtuvia oppimisvaikeuksia (F-luokat).

Erityisluokat esiaste 2.–9. autismin kirjoa oppilaille, joilla on ja laaja-alaisia ja/tai
kehityksen viivästy-
misestä johtuvia oppimisvaikeuksia (G-luokat).

Opetusta annetaan luokilla esiaste 1.–9.oppilaille, joilla on vaikea vamma tai sai-
raus. Opetus järjestetään toiminta-alueittain (H-luokka).

Luokkien kokoonpanossa noudatetaan perusopetuslain ja asetusten mukaisia ryh-
mäkokoja ja henkilöstömitoitusta.

Mikkolan koululla järjestetään myös aamu- ja iltapäivähoitoa vaativaa erityistä tu-
kea tarvitseville oppilaille. Iltapäivähoito tarjoaa laadukasta, yksilöllistä, turvallista,
monipuolista sekä sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa erityisluokkien
lapsille ja nuorille. Kesäloman aikana järjestetään tarvittaessa kokopäivähoito niille
oppilaille, joilla ei ole mahdollisuutta viettää lomaa perheidensä kanssa.

Iltapäivähoidon järjestämisessä peruspalvelut ovat ensisijainen jär-
jestämismuoto, ja erityishuolto/vammaispalvelun perusteella myönnettyt pal-
velut toissijaiset. Lapsen tuen tarpeen niin edellyttäessä kehitysvammaisten pal-
velut toteutetaan kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisesti.

Hyvinvointialue järjestää ja kunnat tuottavat alueellaan kehitysvammalain tai vam-
maispalvelulain tarkoittamille lapsille heidän tarvettaan vastaavaa aamu- ja ilta-
päivähoitoa perusopetuksen toimintapäivinä sekä loma-ajan hoitoa. Kehitysvam-
maisten iltapäivähoito perustuu vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä
kanssa laadittuun palvelusopimukseen ja erityishuolto-ohjelmaan (EHO). Kehitys-
vammaisen oppilaan erityishuollon saamisen tarve arvioidaan tapauskohtaisesti
oppilaan sairauden tai vamman perusteella.

Jatko-opinnot

Pääkaupunkiseudulla jatko-opintojen tarjonta esimerkiksi lukiossa tai ammattioppilai-
toksessa on kattava.

TELMA-koulutus

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus eli TELMA-koulutus on tarkoitettu erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle, jolla ei sairauden tai vamman vuoksi ole mahdollisuutta siirtyä peruskoulun jälkeiseen tutkintotavoitteiseen koulutukseen.

TELMA-koulutukseen haetaan vaativan erityisen tuen haussa. Koulutus on osa opiskelijan kokonaiskuntoutusta, ja se toteutetaan moniammatillisessa yhteistyössä opiskelijan lähiverkoston sekä kuntoutuspalvelujen kanssa. Opetus suunnitellaan opiskelijan henkilökohtaisten tavoitteiden ja valmiuksien mukaan. Tavoitteena on, että opiskelija selviytyy jokapäiväisessä elämässä mahdollisimman itsenäisesti, kehittää omatoimisuuttaan, tutustuu työelämään ja löytää itselleen sopivan muodon osallistua siihen sekä kehittää työhön ja ammattiin suuntautunutta toimintakykyään. Tuusulan lähiseudulla TELMA-koulutusta tarjoavat ammattiopistot Live, Luovi ja Spesia.

TUVA-koulutus

TUVA- eli tutkintokoulutukseen valmentava koulutus yhdistää aiemmat perusopetuksen lisäopetuksen, lukioon valmistavan koulutuksen ja tutkintokoulutukseen valmistavan koulutuksen). TUVA-koulutus voi olla osa oppivelvollisen, eli alle 18-vuotiaan, koulutuspolkua. Perusopetuksen suorittanut nuori voi hakea TUVA-koulutukseen, jos hän tarvitsee aikaa jatko-opintojen ja uravalinnan suhteen, tai jos hän haluaa parantaa opiskeluvalmiuksiaan.

TUVA-koulutuksen yleinen tavoite on, että opiskelija saavuttaa lukiokoulutuksen tai ammatillisen koulutuksen edellyttämät opiskeluvalmiudet. Opiskeluvalmiuksilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi soveltuvia opiskelutaitoja tai elämänhallinnan taitoja.

TUVA-koulutuksen laajuus on 38 viikkoa ja suoritus aika enintään yksi vuosi. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Opiskelijalla on oikeus saada erityistä tukea osana TUVA-koulutusta. Opiskelijoilla on käytössä myös opiskeluhuollon palvelut.

Tuusulan lähiympäristössä TUVA-koulutusta tarjoaa esimerkiksi Keuda.

Ammatilliset oppilaitokset ja erityisoppilaitokset

Ammatillisen perustutkinnon voi suorittaa ammattikoulussa, oppisopimuskoulutuksessa tai työvoimakoulutuksessa. Tuusulan lähiympäristössä ammatillista koulutusta tarjoaa esimerkiksi Keuda. Ammatillisen koulutuksen opiskelijalla on oikeus saada tarvitsemaansa tukea ja ohjausta opintoihinsa ja hyvinvointiinsa oppilaitoksen opettajilta, opinto-ohjaajalta, ammatilliselta ohjaajalta ja erityisopettajalta, sekä opiskeluhuollon kuraattorilta, psykologilta ja terveydenhoitajalta. Opiskelijalle laaditaan opintojen alussa henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS), johon kirjataan opiskelijan kanssa sovitut oppimisen ohjaus- ja tukitoimet.

Ammatilliset erityisoppilaitokset tarjoavat vaativaan erityiseen tukeen oikeutetuille henkilöille valmentavaa ja tutkintotavoitteista koulutusta. Ammatillista erityisopetusta järjestetään ammatillisten erityisoppilaitosten lisäksi yleisissä ammattioppilaitoksissa. Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat opinnoissa ja

työllistymisessä erityistä tukea. Tuen tarpeen perusteena voivat olla esimerkiksi oppimisen ja sosiaalisen toiminnan vaikeudet sekä psyykkiset ja fyysiset sairaudet. Ammatillisiin erityisoppilaitoksiin voi hakea jatkuvassa haussa ympäri vuoden tai kevään yhteishaussa. Tuusulan lähiympäristössä ammatillisia erityisoppilaitoksia ovat esimerkiksi Live, Luovi ja Spesia.

Lukio-opiskelu

Opiskelijahuollon järjestämisestä säädetään lukiolaissa. Siinä määritellään koulutuksen järjestäjän velvollisuus kodin ja oppilaitoksen väliseen yhteistyöhön sekä opiskelijahuollon järjestämiseen. Vuonna 2013 eduskunta hyväksyi oppilas- ja opiskeluhuoltolain, jossa määriteltiin opiskelijahuoltoon liittyvistä palveluista.

Erityisopettajan tehtäviin kuuluu mm. oppimisvaikeuksissa olevien opiskelijoiden ohjaus (oppimissuunnitelmat), LUKI-testaukset ja konsultointi. Erityisen tuen tarkoituksena on tuottaa kaikilla lukiolaisille tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opintonsa. Opiskelijan tarvitsema erityinen tuki suunnitellaan moniammatillisena yhteistyönä opiskelijan ja hänen huoltajansa kanssa. Opiskeluterveydenhuollosta vastaavat terveydenhoitaja ja koululääkäri. Koulupsykologi ja/tai kuraattori antaa yksilöllistä asiantuntija-apua opiskelijoille. Tarvittaessa opiskelijaa ohjataan muihin asiantuntijapalveluihin.

Kulttuuripalvelut

Tuusulan kunnan kulttuuripalveluihin kuuluvat kulttuurin lisäksi museo, kirjasto, Tuusulan opisto ja Kuvataidekoulu. Kulttuuripalvelut mahdollistavat vammaisten henkilöiden osallisuuden kulttuuritoiminnassa sekä käyttäjinä että tuottajina. Kulttuuri-, taide- ja kulttuuriperintö -kasvatusta tuetaan varhaiskasvatuksen, opetuksen ja toisen asteen kulttuurikasvatussuunnitelmien avulla.

Tuusulassa kulttuuri on osa lasten arkea. Kulttuuripalvelut tuottavat tapahtumia ja palveluja lapsiperheille ja tukee koulujen ja varhaiskasvatuksen taidekasvatustyötä. Lastenkulttuurityöhön osallistuvat kulttuuri, kirjastot, museot sekä taiteen perusopetuksen oppilaitokset. Lasten kulttuuripainotteiset kesäleirit järjestetään kesäkuussa ja kahdesti vuodessa on lastenkulttuuritapahtuma Skidiviikot. Tuusulassa toteutetaan kulttuurikasvatussuunnitelmia laajasti. Varhaiskasvatuksen Taika Kultsun, perusopetuksen Kultsun ja toisen asteen kulttuurikasvatussuunnitelmien toteutuksen myötä jokainen tuusulalainen lapsi ja nuori pääsee osalliseksi kulttuurista.

Tuusulan kunnan museokohteet toimivat kulttuurihistoriallisissa rakennuksissa eivätkä ne ole esteettömiä. Museoissa on tarjolla selkokieliä ja kuvatulkittuja opastuksia. Opaskoirat ovat tervetulleita museoihin. Avustajalta ei peritä osallistumismaksua museovierailuissa.

Kulttuuripalvelut koordinoivat Tuusulan kunnan kulttuuri- ja taideavustusten hakua. Avustukset ovat haettavissa vuosittain tammikuussa. Kerta-avustuksia voi hakea vuoden ympäri.

Tuusulan opisto

Tuusulan Opisto tarjoaa kaikille avointa opetusta. Opetus on yleissivistävää eikä tutkintotavoitteista. Opintoja järjestetään elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta edistään siten yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisopisto-opinnot perustuvat ihmisen omaan haluun oppia ja kehittyä. Kaikkien ihmisten osallistumista opetustarjonnassa oleviin opintoihin tuetaan.

Opiston päätoimipisteen sisätilat ovat esteettömät. Oppimisympäristöt ovat melko hyvin saavutettavissa ja ne mukautuvat osittain käyttäjien tarpeisiin. Tieto- ja viestintätekniset välineet sekä opetuslaitteet ovat ajanmukaiset, mutta niissä on vähän vammaisten ihmisten tai muiden erityisryhmien erityisvälineistöä.

Opetuksesta pyritään tekemään myös sosiaalisesti esteetöntä mm. opetuksen kohtuullisin hinnoin. Parannetaan entisestään vammaisten ihmisten ja erilaisten oppijoiden pääsemistä mukaan opetukseen. Pääasiallisesti erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ovat mukana eriytymättömissä ryhmissä. Kurssitarjonnassa on mukana myös vammaisille ihmisille erityisen hyvin soveltuvia opintoja.

Kirjasto ja kirjaston kotipalvelu

Tuusulassa on pääkirjasto, kirjastoauto sekä Jokelan, Kellokosken lähikirjastot. Tuusulan, Järvenpään, Keravan ja Mäntsälän kirjastoista muodostuu Keski-Uudenmaan kirjastoverkko eli Kirkes.

Kirjastoissa huomioidaan erilaisten aineistojen käytettävyys (mm. äänikirjat, isotekstiset ja selkokirjat).

Kirjaston kotipalvelulla tarkoitetaan kirjastopalveluiden tuottamista asiakkaille kotiin. Kotipalvelu on tarkoitettu liikuntaesteisille tuusulalaisille, jotka eivät vammaan, sairauden tai korkean iän vuoksi voi itse asioida kirjastossa. Palvelulla pyritään turvaamaan kaikille kuntalaisille tasapuolinen mahdollisuus käyttää kirjaston palveluja. Kirjaston kotipalvelu on maksutonta, henkilökohtaista ja asiakaslähtöistä. Kotipalvelun asiakkaat voivat lainata aineistoa kaikista Kirkes-kirjastoista, eli Tuusulan, Keravan, Järvenpään ja Mäntsälän kirjastoista. Lainattavissa on mm. kirjoja, lehtiä, musiikkia, äänikirjoja ja videoita.

Nuorisopalvelut

Tuusulan nuorisopalvelut järjestää avointa talotoimintaa viidellä nuorisotilalla. Yksikkö tekee myös koulunuorisotyötä ja jalkautuu lasten ja nuorten pariin tapahtumissa ja paikoissa, joissa lapset ja nuoret kokoontuvat.

Nuorisotyössä korostuu ennaltaehkäisevä ja nuorten elämää tukeva työote. Nuorisotyötä tehdään verkostoissa. Työ on moniammatillista yhteistyötä ja tiedon jakamista koulujen, seurakunnan, järjestöjen, poliisin, sosiaali- ja terveystoimen työntekijöiden kanssa.

Yksikön tavoitteena on tulevaisuudessa lisätä erityisnuorisotyötä ja erityisnuorisotyön osaamista toiminnassaan. Erityisnuorisotyö on nuorisotyön muoto, joka keskittyy tukemaan ja auttamaan niitä nuoria, joilla on elämässään erityisiä haasteita tai jotka ovat syystä tai toisesta vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta.

Liikuntapalvelut

Tuusulan liikuntapalvelut järjestää ja tukee ohjattua ja omatoimista liikuntaa erityisryhmiin kuuluville lapsille ja nuorille. Erityisliikuntaa ja harrastustoimintaa järjestävät usein paikalliset ja alueelliset yhdistykset ja toiminnan kehittämisessä tehdään kuntayhteistyötä.

Uimahallin tilat ja ympäristö on tärkeä liikuntapalveluiden mahdollistaja. Uimahallin peruskorjauksen yhteydessä kiinnitetään erityistä huomiota yhdenvertaisuus- ja saavutettavuus asioihin. Halliin teetetään laaja esteettömyyttä korostava opas-tesuunnitelma ja yhdenvertaisuutta palveluissa ja toiminnassa kehitetään osana hallin peruskorjausta. Palveluiden nykytilaa kartoitetaan ja parannetaan yhdessä toimijoiden kanssa.

Liikuntapaikkojen suunnittelu- ja kunnostustyön yksi tärkeä tavoite on mahdollistaa yhdenvertainen pääsy mahdollisimman monelle kohderyhmälle.

Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen koulukyselyn tulosten pohjalta Vammaisfoorumi ehdotti vuonna 2022 seuraavia toimenpiteitä, jotta vammaisten ja toimintarajoitteisten lasten ja nuorten yhdenvertainen oikeus oppimiseen voisi toteutua:

1. Ulottaa yhtenäisen kolmiportainen tuki koko koulutusjärjestelmään varhaiskasvatuksesta kolmannelle asteelle sekä määritellä tarkemmin tuen sisällöt ja tukitoimien laajuus lainsäädäntöön. Tuen toteuttamiseen pitää varmistaa riittävät ja pysyvät resurssit sekä riittävä erityisopettajien, koulunkäynninohjaajien ja avustajien määrä.
2. Vahvistaa opettajien, ohjaajien ja avustajien ammatillista osaamista vammaisten ja neurokirjon oppilaiden ohjaamisessa ja opettamisessa perus- ja täydennyskoulutuksella sekä konsultaatio- ja ohjauspalveluilla. Opettajien koulutukseen tulisi lisätä nykyistä enemmän erityispedagogiikan opintoja. Myös moninaisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä tulee vahvistaa.
3. Varmistaa, että oppilasryhmät eivät ole liian suuria ja pienryhmäpaikkoja on riittävästi tarjolla niitä tarvitseville.
4. Kehittää ja ottaa käyttöön työkaluja ja toimintamalleja tuen tarpeiden tunnistamiseen ja toimintakyvyn arviointiin. Arvioinnissa tulee huomioida laajasti oppilaan oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvät tarpeet, mukaan lukien tarpeet oppimisympäristön mukauttamiseen ja yksilöllisiin järjestelyihin. Tuen tarpeiden tunnistamisessa keskeistä on kodin ja koulun välinen yhteistyö sekä moniammatillinen yhteistyö opetuksen, oppilashuollon ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kesken. Toimiviin sote-sektorin ja sivistystoimen yhteistyörakenteisiin tulisi kiinnittää huomiota hyvinvointialueilla.

5. Kehittää oppimisympäristöjä siten, että ne mahdollistavat ja tukevat kaikkien lasten oppimista. Koulutilojen suunnitteluun tarvitaan nykyistä laajemmat ja selkeät minimivaatimukset ja kriteerit, joissa huomioidaan tilojen riittävyys ja laajasti esteettömyys, aistiesteettömyys mukaan lukien.
6. Vahvistaa oppilaiden oikeusturvaa mm. selvittämällä tarve kansalliselle koulutuksen valvonta- ja ohjausmallille ja siihen liittyville lainsäädäntömuutoksille. Osana tätä kokonaisuutta tulisi selvittää oppilasasiamiesjärjestelmän luomista Suomeen, sanktioiden käyttöönottoa sekä valvontaviranomaisten toiminnan ja toimivallan vahvistamista koulujen ja oppilaitosten valvonnassa. Tehostetusta tuesta tulisi tehdä valituskelpoinen hallintopäätös myös perusopetuksessa. Tutkimuksen mukaan nykyinen peruskoulujen omavalvonta on riittämätöntä etenkin heikoimmassa asemassa olevien oppilaiden oikeuksien turvaamiseksi.

Tuusulan kunnan toimenpiteet vuonna 2025

Kunnan yhteiset tavoitteet

Kuntatasoisesti tunnistettiin, että vammaisten hyvinvointisuunnitelman toimenpiteet ja tasa-arvo ja yhdenvertaisuusuunnitelman toimenpiteet ovat osin samansisältöiset. Kunnan yhteiset toimenpiteet vuodelle 2025:

Toimenpide	Vastuutaho	Aikataulu	Mittarit	Resurssit
Myönnämme vuosittain Tuusulan vuoden vammaisten hyvinvoinnin edistäjä – tunnustuksen.	Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunta	Jatkuva, alkaen 2025	Tunnustus on myönnetty vuosittain.	Ei talousarviovaikutusta
Hankimme keskeisiin kunnan palvelupisteisiin ja Tuusinfon toimipisteisiin induktiosilmukat kuulovam-	Osallisuustyö Tilapalvelut	Jatkuva, alkaen 2025	Induktiosilmukat on hankittu ja ne ovat käytössä.	Talousarviovaikutuksia

maisten palvelun parantamiseksi				
Hyväksymme ja otamme käyttöön Eurooppalaisen tasa-arvon peruskirjan.	Johtoryhmä	2025	Hyväksymisajankohta	Ei talousarviovaikutusta
Kaikki toimipisteemme julistetaan Syrjinnästä vapaa -alueiksi (Oikeusministeriö).	Kaikki toimialueet	2025	Toteutuneet julistukset	Ei edellytä lisäpanostuksia.
Järjestämme henkilöstölle tasa-arvo- ja -yhdenvertaisuuskoulutuksia. Kannustamme henkilöstöä suorittamaan julkishallinnon yhteisen oppimisympäristön verkko-koulutuksen yhdenvertaisuudesta kunnan toiminnassa.	Kaikki toimialueet	2025	Järjestetyt koulutukset ja osallistujamäärä Koulutussuoritukset toimialueittain	Koulutusmääräraha Ei edellytä lisäpanostuksia.
Varmistamme suunnittelun ja peruskorjauksen yhteydessä tilojen esteettömyyden ja säävutettavuuden.	Kasvu ja ympäristö, Tilapalvelut, Kaikki toimialueet	2025	Esteettömyysasiantuntijan hyödyntäminen valmisteluvaiheessa	Esteettömyysasiantuntijan hyödyntäminen eri toimeksiannoissa

<p>Huomioimme tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sekä siihen liittyvät muut asiakirjat kunnan uusien työntekijöiden, luottamushenkilöiden ja vapaaehtoisten perehdytyksessä.</p>	<p>Kaikki toimialueet</p>	<p>2025</p>	<p>Toteutuneet perehdytykset</p>	<p>Ei edellytä lisäpanostuksia.</p>
<p>Huomioimme turvallisemman tilan periaatteet kunnan työntekijöiden, luottamushenkilöiden ja vapaaehtoisten perehdytyksessä.</p>	<p>Kaikki toimialueet</p>	<p>2025</p>	<p>Toteutuneet perehdytykset</p>	<p>Ei edellytä lisäpanostuksia.</p>
<p>Koulutamme eri toimialueiden henkilöstöstä häirintäyhdyshenkilöitä ja perehdytämme henkilöstöä mahdollisissa häirintätilanteissa toimimisesta.</p>	<p>Kaikki toimialueet</p>	<p>2025</p>	<p>Toteutuneet koulutukset ja perehdytykset</p>	<p>Koulutusmääräraha</p>

Kunnan johto

Kunnan johdon toimialueella määritellyt toimenpiteet vuodelle 2025.

Toimenpide	Vastuutaho	Aikataulu	Mittarit	Resurssit
Kokoamme tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusteot kunnan verkkosivuille.	Kunnanjohto, viestintä	2025	Viestinnän toteutus	Ei edellytä lisäpanostuksia.
Juhlistamme Ihmisoikeuksien päivää (10.12.).	Kunnanjohto (osallisuus), kaikki toimialueet	2025	Viestintä ja toteutus	Ei edellytä lisäpanostuksia.
Perehdytämme kunnan ja sidosryhmien toimintaan osallistuvia turvallisemman tilan periaatteista (esim. harrastustoiminta).	Kunnanjohto (osallisuus)	2025	Tehdyt toimenpiteet	Ei edellytä lisäpanostuksia.
Osallistamme asukkaita laajasti (esim. nuoriso, maahanmuuttajat, ruotsinkieliset, romanit ja työttömät) tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön.	Kunnanjohto (osallisuus), maahanmuuttaja työllisyyspalvelut, nuorten aikuisten palvelut	2025	Tehdyt toimenpiteet	Ei edellytä lisäpanostuksia.
Kunnan seuraavaan asukastutkimukseen lisätään tasa-arvoa	Kunnanjohto (osallisuus ja asiakkuudet)	2025	Kysymykset lisätty tutkimukseen	Ei edellytä lisäpanostuksia.

ja yhdenvertaisuutta koskevia kysymyksiä.				
Lisäämme digi-tukea sekä asiointilaitteiden ja -tuen määrää.	Kunnanjohto (Tuusinfo), sivistys (opisto ja kirjasto)	2025	Digituen ja asiointilaitteiden ja -tuen määrä verrattuna aiempaan	Laitehankinnat
Tarjoamme henkilöstölle saavutettavuuteen liittyvää koulutusta ja ohjeistusta.	Kunnanjohto, viestintä	2025	Vähintään yksi koulutus + tallenne vuodessa	Koulutusmääräraha Ohjeistus ei edellytä lisäpanostuksia.
Käytämme viestinnässä selkeää yleis-kieltä ja koulutamme henkilöstöömme siihen.	Kunnanjohto, viestintä	2025	Vähintään yksi koulutus + tallenne vuodessa	Koulutusmääräraha (Kotus, Selkokeskus tms.)
Huomioimme uudessa turvallisuussuunnitelmassa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmat.	Kunnanjohto, turvallisuuspalvelut	2025	Turvallisuussuunnitelmassa käsitellään tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmia.	Ei edellytä lisäpanostuksia
Lisäämme turvallisuussuunnitelman tavoitteiden seuraamista varten tehtävään turvallisuusky-selyyn erilaisia	Kunnanjohto, turvallisuuspalvelut	2025	Taustamuuttujia on lisätty ja tuloksia on analysoitu eri ihmisryhmien mukaan.	Ei edellytä lisäpanostuksia

taustamuuttujia, jotta voidaan selvittää turvallisuustilannetta eri ihmisryhmien osalta. Tämän avulla varmistamme, että työtä johdetaan tiedolla.				
---	--	--	--	--

Sivistys

Sivistyksen toimialueella määritellyt toimenpiteet vuodelle 2025

Toimenpide	Vastuutaho	Aikataulu	Mittarit	Resurssit
Rykmentinpuiston koulun toimintakulttuurissa vaativan erityisopetuksen huomioiminen	Koulujen rehtorit, hallinto	Syksy 2025 alkaen	Kyselyt	Toteutettavissa nykyisellä resursilla
Vaativan erityisopetuksen luokkien (2 luokkaa) sijoittaminen Jokelan alueelle	Koulujen rehtorit, hallinto	Syksy 2025 alkaen	Jokelan alueelle siirtyneiden oppilaiden määrä Kyselyt	Toteutettavissa nykyisellä resursilla
Uimahallin peruskorjauksen yhteydessä teetetään laaja esteettömyyttä korostava opastesuunnitelma. Kuntatasoinen opastekonsepti laaditaan. Yhdenvertaisuutta lisätään palveluissa.	Uimahallin esimies, Vapaa-aikapalvelut Tilapalvelut	2025	Opastesuunnitelma ja kuntatasoinen opastekonsepti valmistuvat Uimahallin asiakastytyväisyyskysely: Parantuneet yhdenvertaiset palvelut	Nykyinen resurssi, asiantuntijakoulutusta

Kasvu- ja ympäristö

Kasvun ja ympäristön toimialueella määritellyt toimenpiteet vuodelle 2025:

Toimenpide	Vastuutaho	Aikataulu	Mittarit	Resurssit
Esteettömyyden perustaso edelleen käyttöön yleisillä alueilla ja rakennuksissa uusilla alueilla ja uusissa rakennuksissa	Koko toimialue	2025		Toteutettavissa nykyisellä resurssilla
Vammaisten tarpeiden viestintä HSL:lle osana HSL-yhteistyötä	Liikenneinsinööri	2025		Toteutettavissa nykyisellä resurssilla
Mahdolliset täydentävät toimet Moniosta	Tilapalvelut	2025		Toteutettavissa nykyisellä resurssilla

Yhteiset palvelut

Yhteisissä palveluissa tunnistettiin, että vammaisten hyvinvointisuunnitelman toimenpiteet ja tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteet ovat samansisältöiset. Yhteisten palveluiden toimialueella määritellyt toimenpiteet vuodelle 2025:

Toimenpide	Vastuutaho	Aikataulu	Mittarit	Resurssit
Tilastotietoa kunnan toiminnasta on saatavilla demografisten muuttujien (esim. sukupuoli, ikäkauma, kieli-syys) näkökulmista.	Kehittäminen	2025	Tilastotuotteissa on huomioitu muuttajat, mikäli se on lähdeaineistosta mahdollista.	Ei edellytä lisäpanostuksia.

<p>Parannamme palveluiden saatavuutta keskitetyn digitaalisen asiointin alustan palveluvalikoimaa kasvattamalla.</p>	<p>Tietohallinto (Digitaalisten palvelujen kehittämispäällikkö vastaa tuotomistuksesta ja kehittämisprosesista.)</p>	<p>2025</p>	<p>Sähköisen asiointin mahdollisuudet ovat kasvaneet talousarvioon kirjattujen tavoitteiden mukaisesti.</p>	<p>Huomioitu talousarvioesityksessä.</p>
--	--	-------------	---	--

6. Seuranta ja arviointi

Vammaisten hyvinvointisuunnitelman toteutusta seurataan vuosittain kunnan hyte-ryhmässä, johtoryhmässä, vammaisneuvostossa, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnassa, kunnanhallituksessa ja valtuustossa. Valmistelutyöryhmänä toimii kunnan hyte-ryhmä ja ohjausryhmän roolissa kunnan johtoryhmä. Vaikuttamistoimielimistä vammaisneuvosto seuraa ja arvioi suunnitelman toteutusta. Päätöksenteon osalta vammaisten asioita käsittelevät hyte-lautakunta ja muut lautakunnat, kunnanhallitus ja -valtuusto. Käsitteilyllä tarkoitetaan tavoitteiden asettamista sekä toimenpiteiden seuranta, arviointia ja raportointia.

Vammaisten hyvinvointisuunnitelman toteutuminen edellyttää systemaattista seuranta, yhteistyötä ja määräaikaista arviointia ja raportointia. Ohjelma päivitetään valtuustokausittain. Päivityksen yhteydessä laaditaan määrälliset ja laadulliset selvitykset vammaisten oikeuksien ja osallisuuden toteutumisesta sekä niiden edistämiseksi toteutetuista toimenpiteistä ja arvioidaan toimenpiteiden vaikutuksia. Lisäksi tarkastellaan tulevia kehittämistarpeita ja tehdään suunnitelma uusista toimenpiteistä ja tavoitteista.

Vammaisten ihmisten oikeuksien ja osallisuuden edistämiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan kunnan ohella kuntalaisia, järjestöjä, hyvinvointialuetta ja kuntayhtymiä, oppilaitoksia ja muita keskeisiä yhteistyökumppaneita. Yhdenvertaisuuden kokemus muodostuu kunnan toimijoiden, yhteistyökumppaneiden ja kuntalaisten välisessä vuorovaikutuksessa. Jokaisen on osattava sekä tunnistaa syrjinnän eri muotoja ja yhdenvertaisuutta haastavia tilanteita että puuttua asiaan rakentavalla tavalla havaitessaan syrjintää tai epäasiallista kohtelua.

Kunnanvaltuusto hyväksyy päivitetyn vammaisten hyvinvointisuunnitelman valtuustokausittain. Lautakunnat seuraavat suunnitelman ja oman toimialueensa tavoitteiden toteutusta vuosittain. Toimialueet vastaavat itse konkreettisten tavoitteiden, toimenpiteiden, seurantamittareiden ja aikataulun laatimisesta vuosittain. Toimialueet nimeävät näiden seurantaan vastuuhenkilöt, jotka vastaavat tarvittavien tietojen keräämisestä. Palvelualueiden päälliköt huolehtivat omalla tulosalueellaan toimenpide-ehdotusten toimeenpanosta, yhteistyöstä ja vuosittaisesta raportoinnista vammaisneuvostolle.

Tuusulan vammaisneuvosto seuraa ja arvioi suunnitelman toimenpiteiden toteutumista. Vammaisneuvosto osallistuu myös suunnitelman päivittämiseen.

7. Lähteet sekä lisätietoa ja ohjeita liittyen vammaisuuteen, toimintakykyyn ja yhdenvertaisuuteen

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista	Finlex: ajantasainen lainsäädäntö
YK:n yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista selkokielellä	YK:n vammaissopimuksen selkokielinen versio
YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja	Invalidiliiton käsikirja YK:n vammaissopimuksen juurruttamiseksi vammaisjärjestön paikallisyhdistysten jäsenistön käyttöön ja sitä kautta suuren yleisön tietoisuuteen.
YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu toimenpiteistä, joilla vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla toisella toimintaohjelmakaudella 2020–2023.
YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu toimenpiteistä, joilla vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla ensimmäisellä toimintaohjelmakaudella 2018–2019.
Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu konkreettisista vammaispoliittisista toimenpiteistä ja yhteiskunnallisista kehityskuluista, joilla tavoitellaan kestäväää ja vastuullista vammaispolitiikkaa.
Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030	Euroopan unionin vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia 2021–2030
Vammaisuus ja lapsen oikeudet 2021	Lapsiasiavaltuutetun julkaisu siitä, miten vaman kanssa elävien lasten oikeudet yhteiskunnassamme toteutuvat ja miten niitä voitaisiin entistä paremmin edistää.
Perusoikeusbarometri 2021	Oikeusministeriön ja Ihmisoikeuskeskuksen tutkimushanke, jossa selvitettiin koko väestön, vammaisten ja toimintarajoitteisten henkilöiden sekä kielivähemmistöjen (venäjän-, arabian- ja ruotsinkieliset) näkemyksiä ja kokemuksia perusoikeuksista.
Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE	YK:n yleissopimuksen valtiollisen koordinaatiojärjestelmän sivusto
VANEn kirje kunnille vammaisten henkilöiden osallistamisesta kunnalliseen päätöksentekoon	Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn kirje kunnille vammaisten henkilöiden osallistamisesta kunnalliseen päätöksentekoon

Raportti oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa	VANE:n 2017 toteuttaman kyselyn tulokset vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta Suomessa.
Selvitys kunnallisten neuvostojen toiminnasta 2011	Vammaisneuvostojen rakenne, toiminta, odotukset ja tulevaisuudennäkymät
Vammaisfoorumin koulukyselyn tulokset 2021	Ihmisoikeuskeskuksen ja Vammaisfoorumin kyselyraportti kouluarjesta perusopetuksessa olevien vammaisten lasten huoltajien näkökulmasta.
Raportti vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen arjessa 2018	Ihmisoikeuskeskuksen ja Vammaisfoorumin kyselytutkimuksen tulokset vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta
Sosiaalisen osallisuuden tavoitteet kuntien vammaispoliittisissa ohjelmissa	Sosiaalityön pro gradu -tutkielma sosiaalisen osallisuuden tavoitteista kuntien vammaispoliittisissa ohjelmissa
Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta - Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa 2023	Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn tilaama ja Helsingin yliopiston toteuttama tutkimus vammaisten henkilöiden arkisista kokemuksista ja näkemyksistä vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisesta 2020-luvun alun Suomessa.
Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet 2020	Työ- ja elinkeinoministeriön selvitys vammaisten ihmisten työllistymisen rakenteellisista esteistä
Vammaisten osallisuus suomalaisissa puolueissa 2022	Demo Finlandin selvitys vammaisten ihmisten toimijuudesta suomalaisissa eduskuntapuolueissa.
Vammaisfoorumi	28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestön sivusto
Vammaispalvelujen käsikirja	THL:n vammaispalvelujen käsikirja vammaisalan ammattilaisten työn tueksi.
Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma	Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma edistää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden maahanmuuttajien oikeuksia ja yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa.
Vammaisten ihmisoikeuskomitea VIOK	Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunnan jaostona vuodesta 2016 toimineen vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) sivusto
Kehitysvammaliitto	Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten, selkokielen käyttäjien ja muiden erityistä tukea oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tarvitsevien ihmisten yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Työnantajan monimuotoisuusopas	Työ- ja elinkeinoministeriön interaktiivinen opas
Suuntana vammaisten henkilöiden yhdenvertainen osallisuus työelämässä	Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu työnantajien sekä KELA:n, TE-toimistojen ja vammaispalvelujen asiantuntijoiden tueksi vammaisten ihmisten työllistymisen edistämiseksi
Tasa-arvosanasto	Sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyviä termejä ja määritelmiä, joita käytetään lainsäädännössä, tutkimuksessa, julkisessa keskustelussa ja tasa-arvotyössä
Yhdenvertaisuuden edistäminen työpaikalla – opas työnantajalle	Työsuojeluhallinnon verkko-opas työnantajille yhdenvertaisuuden edistämiseksi työpaikalla
Yhdenvertaisuuslaki Yhdenvertaisuuslaki	Finlex: ajantasainen lainsäädäntö Oikeusministeriön tietopaketti yhdenvertaisuuslaista
Yhdenvertaisuus.fi Yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu Yhdenvertaisuuden arvioinnin opas	Oikeusministeriön sivusto yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä Yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu Yhdenvertaisuuden arvioinnin opas
Syrjintätieto	Ajantasaista tutkimus- ja tilastotietoa syrjinnän esiintymisestä Suomessa
Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	Kuntaliiton sivusto tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta
Yhdenvertaisen kunnan tekijät -verkkokoulutus	eOppivan ja Työ- ja elinkeinoministeriön verkkokoulutus yhdenvertaisuudesta kunnassa
Päätösten vaikutusten ennakoarviointi	THL:n sivusto päätösten vaikutusten ennakoarvioinnista
Monimuotoisuusbarometri 2020	Työterveyslaitoksen selvitys henkilöstöalan ammattilaisten näkemyksistä liittyen monimuotoisuuteen
Yhdenvertaisen toiminnan työkalu työntekijöille	Helsingin kaupungin työkalu yhdenvertaisen toiminnan varmistamiseksi
Osallisuuden edistäminen - THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivusto osallisuuden edistämiseksi
Osallisuuden arviointi	Savas-Säätiön Osalliseksi-hankkeen (2021-2023) sivusto kehitysvammaisten ihmisten ja muiden osallisuuden arvioinnista kiinnostuneiden toiminnan tueksi
Vernerinet - verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta	Kehitysvammaliiton ylläpitämä helppokäyttöinen sivusto kehitysvammaisuudesta

Keusoten vammaisten henkilöiden hyvinvointisuunnitelma 2023-2025	Keski-Uudenmaan alueellinen hyvinvointisuunnitelmassa määritellään, mitä Keski-Uudenmaan hyvinvointialue tekee yksin ja yhdessä muiden toimijoiden kanssa asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä eriarvoisuuden vähentämiseksi.
--	--

(Grammenos 2021, European Comparative Data on Europe 2020 and Persons with Disabilities: Labour Market, Education, Poverty and Health Analysis and Trends. Publications Office of the European Union. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/745317>).